

6. MODERNIZACIÓN E LUMES: O CAMBIO NOS USOS DO MONTE

Fermín Bouza

6.1. INTRODUCCIÓN

Moi brevemente, quixera expor unha opinión sobre os lumes en Galiza dende a perspectiva do cambio social e das súas consecuencias buscadas e non buscadas. Teño para min que o xeito de abordar os lumes non pode ser pragmático en exclusiva, e que mellorar as tecnoloxías de control deses lumes non nos vai librar da súa existencia se non integramos esas melloras nunha reflexión sobre os procesos socioeconómicos en curso e os que nos agardan.

6.2. UN PROCESO DE MODERNIZACIÓN BRUSCO E TRAUMÁTICO

En conxunto, os últimos procesos de modernización no Estado producíronse de xeito brusco e traumático (un exemplo típico: a reconversión industrial que asume o PSOE a partires da súa vitoria no 82), cando xa eran urxentes para entrar no sistema económico europeo, e iso trouxo uns efectos directos e indirectos que pecharon axiña a parte final deses procesos de cambio de súpeto, reducindo o campo (sector agrario en xeral) a niveis próximos aos países avanzados, e deixando o monte (caso galego) definitivamente “a monte”, afastado dos intereses da xente do rural, cada vez menos e máis vella, e lonxe dun uso razoábel de mantemento.

Pero isto non ocorre nun país calquera: ocorre en Galiza, que ten 2/3 do territorio convertido en masa forestal, e que vive da perda de poboación agraria de xeito intenso cando menos dende os anos 50.

No ano 2003, con series estábeis a comparar, a poboación ocupada na agricultura (e pesca) era en Galiza o 12,7% dos ocupados en xeral. No conxunto do Estado era do 5,2% (datos do Anuario 2004 do IGE-INE-metodoloxía EPA 2005) e na Unión Europea (datos Eurostat) 5,4%. Os datos europeos e algún outro comparativo móstranse na táboa 6.1. No terceiro trimestre do ano 2006 (EPA), o peso (%) da poboación ocupada por sectores en Galiza indícase na táboa 6.2.

O proceso de redución do sector rural-agrícola na actividade económica (de 62,7% no 1955 a 9,5 no 2006, cubrindo a etapa do primeiro “desarrollismo” ate a consolidación do proceso modernizador en todo o Estado, con certas diferenzas interiores) é parte da modernización dunha obsoleta economía autárquica, e

Os últimos procesos de modernización no Estado producíronse de xeito brusco e traumático, cando xa eran urxentes para entrar no sistema económico europeo, e iso trouxo uns efectos directos e indirectos



prodúcese moi de súpeto en todo o Estado. Todo iso dáse mentres o monte galego arde, consecuentemente co proceso con crecente intensidade e, agora, con peculiar territorialidade (montes periurbanos), amosando unha coherencia entre a fin da funcionalidade histórica do monte como abastecedor de madeira e leña de queimar, espazos de expansión e festa, caza, espazo sagrado (lucus=Lug+locus)¹, etc, e a emerxencia das expansións urbanas, tanto nas vilas de diverso tamaño como nas cidades.

O monte é xa un faiado que agarda lixos de toda clase. E arde. Son poucos os montes limpos, desbrozados no tempo preciso e habitados ou usados dalgún xeito estábel...

Táboa 6.1. Peso (%) dos ocupados agrícolas dos países da UE sobre o total dos ocupados de cada país (2003)	
Alemaña	2,4
Grecia	16,3
España	5,6 / 5,2 ^a
Galiza^a	12,7^a
Francia	4,3
Italia	4,7
Hungria	5,4
Holanda	2,7
Austria	5,5
Polonia	18,2
Finlandia	5,3
Suecia	2,5
Reino Unido	1,2
UE	5,4
Bulgaria	10,1
Romanía	36,0
USA	1,6
Xapón	4,0
Fonte: Eurostat (inclúe silvicultura, caza e pesca)	
^a Datos EPA engadidos polo autor na táboa de Eurostat a efectos deste artigo	

Táboa 6.2. Peso (%) da poboación ocupada por sectores en Galiza no terceiro trimestre de 2006 (datos EPA)	
Agricultura e Pesca ^a	9,5
Industria	18
Construción	12,1
Servizos	60,4
Total	100
^a O peso deste sector era do 62,7% no ano 1955 e do 49,5% no 1971	

1. O deus Lug, do panteón dos celtas e dos *lugoves* da bisbarra lucense, que ocupa o corazón do monte, do bosque sagrado, o *lucus* que dá nome “romano” a Lugo.

Os procesos de modernización foron producindo, xunto con outras variábeis máis políticas (a dinámica dos Montes Veciñais de Man Común co franquismo, que foron pasando de feito das mans dos veciños ás dos concellos da época), a muda do uso do monte e da súa función social, o que carrexou unha morea de problemas cun efecto dominó que chegou ate a destrución sistemática, masiva e intencional do monte co lume “liberador” para os novos usos que xa están á vista (monte periurbano, sobre todo) e outros posíbeis.

O monte é xa, en boa medida, un faiado que agarda lixos de toda clase. E arde. Son poucos os montes limpos (desbrozados no tempo preciso para gardar o manto biolóxico) e habitados ou usados dalgún xeito estábel: o monte xa “non serve para nada” (agás a madeira e o espazo urbanizábel) neste modelo de desenvolvemento en curso. Os novos usos sociais do monte (e económicos, polo tanto) farían posíbel un cambio no proceso; pero eses novos usos van unidos a políticas rurais de novo tipo que agora parece que se van comezar aínda. Nunca é tarde, por suposto, pero hai



certa presión, porque as patoloxías dunha modernización tardía e brusca ameazan gravemente o noso futuro.

Foi unha arredada rápida e sen alternativa que deixou o rural sen nada e sen ninguén, apenas os xubilados e vellos en xeral e os excursionistas da fin de semana. Unha certa restauración produtiva do rural é posíbel e desexábel.

Galiza, máis tarde que cedo, uniuse ao proceso modernizador crebando aquilo que lle deu un carácter tan de seu: o monte, escenario do backstage rural, lendas, lume e segredos ben fondos. E agora o monte colle vida nova e fala pola man non santa de quen sabe quen (e non so dos frikis que acaban á súa vez na man da Garda Civil, senón doutras mans máis intencionais e sabias), e expresa no lume a fin dun ciclo histórico e o comezo dunha nova incerteza no misterio parcial da súa queima.

Galiza vive o comezo da súa modernidade entre mareas negras, lumes, desastres e estragos varios: non debería ser inútil todo isto se serve para pór orde no mar e na terra, para facernos máis donos de nós. Non é doado. Parecen precisas políticas serias de ordenación territorial á altura dos novos tempos, e políticas de relanzamento do rural dende a nova economía da pequena e mediana industria de transformación, así como o cambio da gandería cara ao extensivo e á calidade dos produtos derivados. Iso e moito máis. Pídese tamén unha comercialización da biomasa sobrance, e tantas outras ideas que lle poidan dar ao monte de man común e ao monte privado novos horizontes de aproveitamento e traballo.

6.3. O MONTE NUN PUNTO CERO: O FUTURO POSÍBEL

Estamos a vivir, pois, os derradeiros movementos dun proceso modernizador que nos deixa nun punto cero no que ao monte lle toca, e agora é preciso abordar esa fin de época dende a creatividade pública e privada. Pode ser así ou pode ser unha desfeita irrecuperábel se o proceso non se controla: cabe pensar nunha expansión urbanística sen control, sobre todo nas costas, e nun rural abandonado e convertido en depósito de lixos.

Estamos, pois, nun punto nodal, e cólleenos esta situación cun goberno de cambio que tería que afrontar eficazmente estes feitos. Hai unha inercia en todo goberno que non axuda, e é esa tendencia a manter as situacións como están e a non crear máis problemas que aqueles que só se poden abordar de xeito urxente (pero tamén, frecuentemente, irrecuperábel). Pero estas situacións nodais exixen un adiantamento sobre o futuro e entran de cheo no campo da prognose socioeconómica: non poderemos dar ese pulo cara ao futuro sen atender ao que nos vén enriba e facelo con certa presión e intelixencia.

Se miramos para a distribución territorial da poboación galega (táboa 6.3) vemos como a transición ás “ciudades medias e grandes” (50.001 a 500.000 habitantes: 987.149 hab.) dáse a través dun complexo sistema de vilas pequenas, medias e grandes (1.657.520 hab., en vilas entre 2001 e 50.000 habitantes) e concellos pequenos (de 0 a 2000 hab., 117.529 hab.), de tal xeito que o proceso de afastamento do rural segue un traxecto cara á cidade a través desas transicións vilegas, e son as vilas as que reciben á poboación máis directamente rural e a integran na nova economía urbana.

É probábel que sexa aí, sobre todo nas medias e pequenas vilas, onde as novas posibilidades de creación dunha economía rural eficiente sexa máis factíbel, e é aí onde a actividade pública e privada, crediticia e formativa, privada ou pública

*Galiza, máis tarde
que cedo, uniuse ao
proceso modernizador
crebando aquilo que
lle deu un carácter
tan de seu: o monte,
escenario do backsta-
ge rural, lendas, lume
e secretos ben fondos*

*É probábel que sexa
aí, sobre todo nas
medias e pequenas
vilas, onde as novas
posibilidades de crea-
ción dunha economía
rural eficiente sexa
máis factíbel*



tamén, tería que estar máis presente e abrir novas fronteiras de activación rural, activación que debería conseguir que a perda de poboación, normal no proceso modernizador, non arrastrara o abandono do monte e do espazo rendíbel. Este é o camiño cara á normalidade futura e á prosperidade posíbel.

Táboa 6.3. Distribución territorial da poboación galega (fonte: cadro do IGE sobre datos do INE)

		Galicia		A Coruña		Lugo		Ourense		Pontevedra	
		Número	Hbs.	Número	Hbs.	Número	Hbs.	Número	Hbs.	Número	Hbs.
Habitantes do concello											
0 - 2000	Hbs.	85	117.529	11	17.272	21	31.169	51	66.389	2	2.699
2001 - 5000	"	111	360.844	25	87.733	34	116.266	31	83.586	21	73.259
5001 - 10000	"	64	437.625	36	243.227	7	54.378	6	40.351	15	99.669
10001 - 20000	"	33	460.274	11	147.256	4	63.541	3	40.871	15	208.606
20001 - 50000	"	15	398.777	8	217.796	0	0	0	0	7	180.981
50001 - 100000	"	4	341.717	2	170.074	1	92.271	0	0	1	79.372
100001 - 500000	"	3	645.432	1	243.349	0	0	1	108.358	1	293.725
Todos os intervalos		315	2.762.198	94	1.126.707	67	357.625	92	339.555	62	938.311

Fonte: INE, Padrón municipal de habitantes, Extraído de <http://www.ine.es> [5 de decembro, 2005]